

447. Solymár, vár
(KÖH 11417)

(Pest megye) B, Kk

A vár 2005 óta folyó rendszeres régészeti kutatását – 2007-től, mint az ELTE Régészettudományi Intézete Magyar Középkori és Kora Újkori Régészeti Tanszéke kéthetes tanásatását – 2010-ben három munkahelyen végeztük.

Mindenekelőtt folytattuk a lakóépülethez kapcsolódó Ny-i mélypince betöltésének módszeres, továbbra is csak a kifejezett tudományos szempontok figyelembevételével történő feltárását, teljesen elbontva a terület egészén kialakított tszfm. 174 m-es szintig az ÉNy-i rész eddig még nem kutatott, 1 m vastag és 1,8 m széles, mintegy 4 köbmétert kitevő, az É-i falsíkhöz csatlakozó betöltési-pusztulási tömbjének rétegsorát. Az inkább az ÉK-i részre jellemző vastagabb, de itt Ny felé elvékonyodó, sárgásbarna kevert, köves-habarcos-faszenes betöltés alatt Ny, s kissé É felé erősen emelkedő, s így a származásuk irányát jelző 20–30 cm vastagságú rétegeket bontottunk, köztük csak kisebb-nagyobb felületben mutatkozó sárga, néha még gyúrható, s gyakran tömbökben jelentkező agyaglerakódásokat és az altalajt képező sárga homokkő lepusztulásával keletkezett homokcsíkokat. A rendkívül gazdag és egységes, a 16. sz. első felénél korábbra továbbra sem keltezhető leletanyag (cserepedény- és üvegtöredékek mellett jelentős számú, részben megégett fémtárgy – többek között ásópapucs, nyílhegyek, vasbogrács(?), vasalások – és jelentős mennyiségű állatcsont) inkább a különböző barna, barnászörös, égett, faszenes pusztulási rétegekből került elő, melyeket csak a metszetrajzokon és a fényképeken lehetett élesebben elkülöníteni egymástól, azaz minden valószínűség szerint közel egy időben rakódtak le a Ny-i fal omlásrétege fölé. A feltárás eredményeként végig kibontakozott az É-i pincefal dongaboltozata számára tervezett fészek, az utóbbi előtt általában csak laza, köves törmeléket találtunk.

Megkezdjük a várudvar D-i oldalát elfoglaló, a kúttól K-re eső terület előzetes kutatását. Itt egy 2,5×7 m-es, É–D irányú, a várfalhoz rá merőlegesen csatlakozó szelvényt alakítottunk ki a 2005-ben nyitott 4. és 5. árkok között. Az itt feltételezhető melléképület Ny-i lezárása nem került elő – ezt valószínűleg keletebbre kell keresnünk – a kutatott területen ugyanakkor az egykori udvarszínt egy nagyrészt összefüggő, néhol köves tömböket is magába foglaló vékony habarcos építési réteg jelezte. Alatta egy 20–25 cm vastag, néhol kifejezetten agyagos feltöltési rétegsor jelentkezett, amely a benne talált Luxemburgi Zsigmond és Habsburg Albert érme tanúsága alapján legkorábban a 15. sz. közepén került ide. Míg É-on mélyebben már a bolygatatlan sárga homokkő mutatkozott – a 14. sz. végi várépítéssel egykorú, kifejezett járósíntet tehát nem találtunk – D-en egy hasonló anyagú, talán a várfal emelése kapcsán végzett tereprendezés során ide hordott 15 cm vastag feltöltés alatt egy bronzkori objektumra bukkantunk. A szelvény DK-i részén kialakított, alig 1×1,5 m-es kutatóblokkban

egy 0,5 m vastag, leletekben gazdag, barnásfekete rétegsort vágtunk át, de magának az objektumnak az értelmezése csak további feltárásokkal lehetséges.

Végül a várhegy Ny-i oldalán húzódó árok korának meghatározására egy, azt Ny–K irányban átvágó 1,5×4 m-es kutatóárkot nyitottunk. A felül humuszos, alul sárga, néhol kifejezetten homok alkotta, gyakran erősen köves rétegsor alatt keleten már 1 m-es mélységben jelentkezett az emelkedő altalaj, ezt középen 1,2 m vastag betöltés alatt értük el. Nyugati része csak további bővítéssel lesz tisztázható. Kialakítása valószínűleg a középkorban történt meg, az említett rétegekből főleg jelentős fémleletek (sarkantyú, lópatkó, csikózabla, nyílhegy) kerültek elő, továbbá megemlítendő egy vakmérműves díszű kályhacsempe-töredék.

Munkatársak: Bakó Katalin, Bárdi Bogáta, Gulyás Bence, Havasy Orsolya, Hegyi Dóra, Hodosán Gabriella, Kovács Bianka, Megyeri Edit, Mosoni Mulki, Sidó Orsolya, Szalai Emese, Szvorák Dávid, Tóth Tünde és Varga Adrienn régészhallgatók.

FELD ISTVÁN

448. Somogyacsa határa

(Somogy megye) Kö

Gerézdpuszta, Pusztaszentegyház (KÖH 76375): 2010. november 14-én terepbejárást végeztem a középkori Gerézd falu templomának azonosítására. A Gerézdpusztától DNy felé induló, a Koppányba torkolló Dióserdei-árokkaal párhuzamos dűlőút DK-i felén, fiatal diófaültetvény közepén Ny–K-i irányban kb. 20 m hosszan közepes sűrűségben téglá- és kőtöredékeket, kevés fehér, meszes habarcst és egy-két embercsontot figyeltem meg. A templomtól É-ra fekvő, enyhe dombon néhány középkori cserepet találtam a gázos tarlóban, a falu a Dióserdei-árokkaal párhuzamosan húzódhatott.

Pusztatemplom/Pusztaszentegyház (Orbán-cser, KÖH 48614): A Somogyacsától K-re fekvő Pusztatemplom vagy Pusztaszentegyház dűlőnév a középkori Peremarton falu helyét jelöli. Északról a Koppány folyó rétje, K-ről az É–D irányú Dióserdei-árok által határolt, Ny-ról meredek oldalon végződő domb K-i oldalán, ritkás lucernában, a pataktól kb. 300 m-re igen nagy, kb. 50×30 m-es területen nagy sűrűségben téglá- és kőtörmeléket, elvértve pedig embercsontot találtam. A lelőhely teljes bejáráására nem volt mód, a faluhely a Dióserdei-árokkaal párhuzamosan húzódhat. A templom a gerézdi középkori templomhoz feltűnően közel, légvonalban mintegy 800 m-re fekszik.

K. NÉMETH ANDRÁS

449. Sopron, Bencés templom
(KÖH 52469)

(Győr-Moson-Sopron megye) Rő, Kú, Tő

2010. január 18. és március 31. között megelőző feltárást végeztünk a templomban (Ferences-, Nagyboldogasz-

szony-, Kecse-templom). Előzményként 1996-ban az É-i mellékhajó K-i szakaszát és az orgonakarzat boltozata feletti területet, 1998-ban a D-i mellékhajót, 1999-ben a karzat alatti területet tártuk fel.

Első lépcsőben a szentély területén dolgoztunk. A főoltár két oldalán, a szentélybeli mellékoltárok előtt, és a szentély Ny-i részének teljes területén nyitottunk szondákat. A szentélyfejben egy 14. sz. elején kialakított kriptá maradványait tártuk fel, melyet faragott kőlapokból építettek, K-i oldalába mérművekkel díszített kőlapot helyeztek. A kriptá D-i oldalát 1770 után a szentély alá épített nagyméretű kriptával semmisítették meg. A főoltár D-i oldalán nyitott szondában a szentélyfej középkori járósíntjét és egy a sekrestyébe nyíló ajtó(?) küszöbkövét tártuk fel. Jelenleg a falon festett-faragott barokk baldachin helyezkedik el, ennek ideiglenes elbontása nélkül a nyílás nem kutatható tovább. A mellékoltárok előtti szondákban csak szórvány antropológiai anyag került elő, de ez természetes, hiszen a barokk kriptá építése óta a járósínt nem változott és a burkolatot sem cserélték.

A mellékoltárok Ny-i szegélye és a diadalív vonala közti területre a barokk kriptá már nem terjedt ki. Itt a felső rétegben kb. 2 m mélységig 4 csontvázaz temetkezést tártunk fel, ill. a D-i oldalon megtaláltuk az 1650-ben létesített Viczay-család kriptájának lépcsőjét. A lépcső K felé ereszkedett, a hozzá tartozó boltozott rész a szentély alatti barokk kriptá építésekor megsemmisült. Az említett lépcsőmaradvány elbontása után az alatt egy csontvázaz temetkezés került elő. Az eltemetett személy ruházata feltűnően jó állapotban maradt meg, ezért a sírt a koporsómaradvánnyal és földdel együtt emeltük ki, szakrestaurátorhoz szállítottuk. A temetkezések alatt 2 periódusú római épület felmenő falait találtuk meg. Ezek illeszkednek a Fő téren 1970 körül feltárt horreum falaihoz, azok folytatását képezik. A második periódusú átépítés fala közel egy méterrel magasabban kezdődik, alatta vastag, több helyütt kormos omladékréteg helyezkedik el. A szonda Ny-i sarkaiban a diadalív faloszlopaihoz tervezett alapozásokat tártunk fel, ezeket azonban soha nem használták, mert a templom 13. századi építésében tervmódosulás következett be. A faloszlopokat nem futtatták a talajszintre, hanem konzolokra ültették. A faloszlop alapozások szintjének tetejétől indul a diadalív vonalában egy törtkövekből készült É-D irányú fal mutatkozott, ezt az egykori lettner K-i zárófalaként azonosítottuk. A visszabontott alapfalra a barokk szentély lépcsőjét helyezték rá. A szintsüllyesztés során a szentély oldalfalain sikerült megtalálni a 13. századi rózsaszín falfestés legmélyebben levő részleteit, ezek alapján a szentély járósíntjét is meghatározhattuk.

A szentély alatti barokk kriptá szintjének kutatását 1968-ban Tóth Sándor kezdte el, ő akkor egy kisebb szondát nyitott a tér közepén, ebben egy római pillérbázis Ny-i szegélyét tárta fel. A kutatás ekkor félbe maradt, dokumentálása sem történt meg. 2008-ban a kriptá te-

rületét É-D-i irányú kutatóárokkaal vágtuk át, már ekkor több pusztulási réteget határozhattunk meg. A munka másodlagos célja a templom alapozási mélységének megismerése volt, de 370 cm mélységig ez nem sikerült, alatta pedig a talajvíz miatt nem lehetett dolgozni. (A +-0,00 szint a templom É-i kapujának küszöbkövén a K-i sarok. 1996 óta ezt az alapszíntet használjuk.)

A kriptá szintjének feltárása során legalább 3 periódusú római épület maradványait tártuk fel, köztük több pusztulási réteget különítettünk el. A szentély Ny-i részében talált 1. periódusú épület D-i fala erre a területre is átnyúlt. Az 1770 után épített kriptá megsemmisítette a főoltár alatti – a forrásokból ismert – ún. „barátok kriptájának” Ny-i felét és a népkriptá K-i zárófalát is.

A hajó feltárása során sikerült lokalizálnunk a templom padozatába süllyesztett lépcsős lejárátú dongaboltozatos kriptákat, összesen négyet. Ezek közül 3 helye (fedlapja) ismert volt, viszont a negyediket csak a forrásokból tudtuk. Ennek helye a hajó DK-i pillérének É-i oldala mellett található. A hajó 19. sz. közepi járósínt emelésekor ennek a kriptának fedlapját nem emelték a járósínthez. A Fenessy-család sírboltja a rajta levő évszám szerint 1644-ben készült, 5 koporsós temetkezés történt benne. Megjegyzendő, hogy a középkori lettner a kriptá építésekor legkésőbb meg kellett szüntetni, mert annak boltozata a szentélyrekesztő Ny-i alapfalát megsemmisítette. A hajóban ugyanennek az alapfalnak az É-i részét feltártuk. Ez a szakasz is erősen töredékesen maradt meg a körülötte történt 4 csontvázaz temetkezés miatt. A templom kriptáit – a Széchenyi-kriptá kivételével – felnyitottuk, fotóztuk, felmértük és az összesítő alaprajzra is felvittük. A kriptákban levő maradványokat nem bolygattuk. Mivel a kripták lépcsői és boltozatai egymásba metsződnek, így a habarcs rákenődések és falazóanyag ráfedések alapján relatív építési kronológiájukat is megállapíthattuk. A hajóban a kripták közt összesen 15 koporsós temetkezést tártunk fel. Ezek melléklete általában olvasó és mellkereszt volt, de melléklet nélküli temetkezések is kerültek elő.

A Ny-i pillérpár kutatásakor azok átépítését határozhattuk meg. A mai pillérek négyzet alapú bázisát másodlagosan felhasznált háromszög alakú kövek egymásba forgatásával oldották meg. Ezzel a bázismagasítással viszont egy korábbi, a falazott pilléralaphoz tartozó habarcsréteget törtek át. Ez utóbbi egy a 13. századi még nem boltozott templom karzatának pilléralapja lehetett.

A hajóban a D-i pillérpár közt vakolt római falat találtunk, tájolása DK-ÉNy-i. Hasonlót az 1998-as feltáráskor a DNy-i pillér D-i oldalán figyelhettünk meg. Az ÉNy-i pillér D-i oldalán is előkerült egy római fal, tájolása a fent leírtakkal egyezik meg, de alapozása jóval magasabbról és vastag, legalább 1 m-es omladékrétegről indul, hasonlóan a szentély Ny-i felében tapasztalthoz.

GABRIELI GABRIELLA – NEMES ANDRÁS